

Gaál Attila

CSÁSZÁRKORI VASDEPOT DOMBÓVÁR HATÁRÁBÓL

A most közlésre kerülő vastárgyak három különböző időpontban, három részletben kerültek a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum gyűjteményébe. A leletegyüttes első két darabját — egy tűzfogót és egy csákányt — más Újdombóvár környékén gyűjtött tárgyakkal együtt még 1966-ban adta át a múzeum egyik munkatársának Vitzl Jánosné újdombóvári lakos, aki legeltetés közben rendszeresen gyűjtötte a felszínen található régészeti leleteket. A tárgyak lelőhelyét akkor különböző okok miatt nem kereshették fel, így közelebbi támpontok híján a fogó és a csákány „későközépkori” meghatározással kerültek a leltárkönyvbe.¹

Csaknem tíz év múlva — 1975-ben — a Dombóvár-békatói temető feltárása közben keresett fel bennünket Vitzl Jánosné és elmondta, hogy a gunarasi termálfürdő vízelvezető árkát szélesítették, s azon a helyen, ahol a két korábbi tárgy közül a fogót találta, egy kb. 10 m² nagyságú területen ismét több vastárgyat gyűjtött. Ugyanakkor kerámiatöredékeket és további vastárgyakat talált a Gunaras-Berek néven ismert szárazulat más pontjain is, melyeket papírdobozba gyűjtve az előbbi vasakkal együtt padlásán helyezett el. Ezek a — nagy valószínűséggel a depotból származó —, de a felszíni telepennyel is összekevert tárgyak jelentik leleteink második csoportját.

A harmadik csoportba azok tartoznak, melyek a bejelentést követő napokban végzett műszeres kutatás eredményeként kerültek elő a szerencsére csak részben megbolygatott lelőhelyről (12. kép). Kor meghatározás szempontjából hitelesnek sajnos csak ez utóbbiakat tekinthetjük. Itt kell megemlítenünk, hogy a beszolgáltatott tárgyak között néhány olyan is található, melyekről a találó határozottan állította ugyan, hogy a Gunaras-Berek területéről származnak, mai ismereteink szerint azonban sem a késővaskor, sem a császárkor időszakára nem tehetjük őket. Meghatározó jegyeik alapján ezeket későközépkorinak kell tekintenünk még akkor is, ha némelyiket közvetlenül a depot közelében találták.

Mindezeket figyelembe véve szükségesnek találtuk a tárgyleírásoknál jelezni, hogy az adott tárgy beszolgáltatás útján, vagy a műszeres kutatás eredményeként a depotból került gyűjteményünkbe. Előbbi esetben — egyetlen lehetőségként — a találó helymegjelölésére hivatkozhatunk.

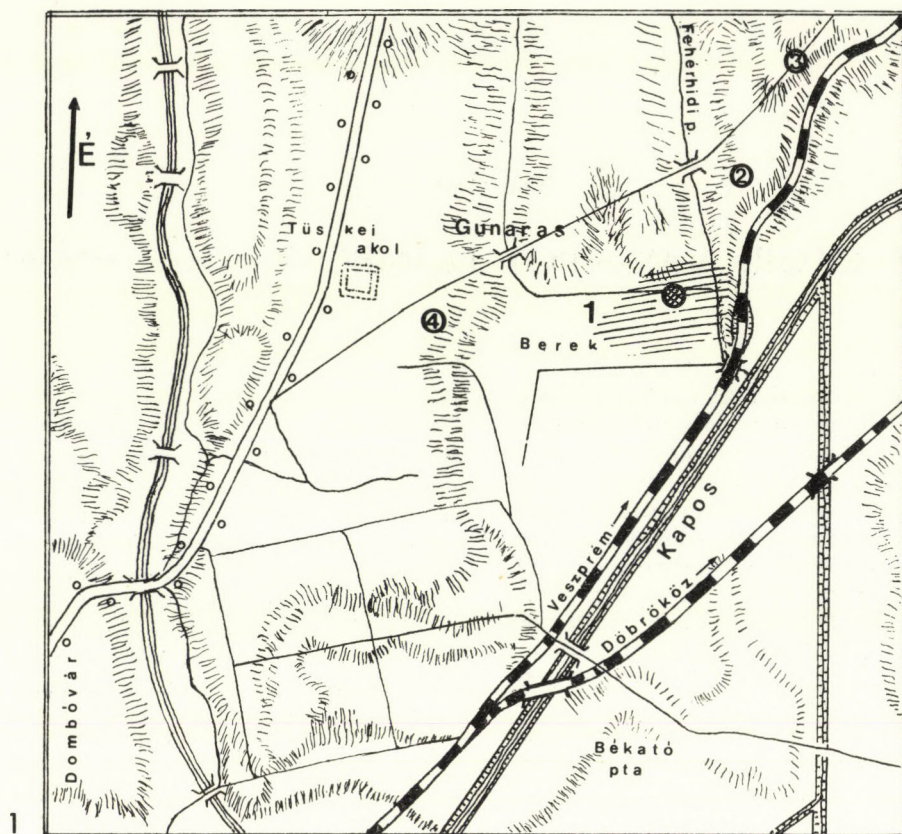
A lelőhely földrajzi helyzete és környezete

A Gunaras-Berek néven ismert terület, amelyen lelőhelyünk található, Dombóvár központjától mintegy három kilométer távolságra, északkeleti irányban fekszik. Mint arra neve is utal, környezete mocsaras, zsombékos. Maga a lelőhely egy kisebb szárazulaton van, mely a Kapos-folyó és a tőle kissé nyugatra húzódó lankás dombor között a folyó árteréből alig észrevehetően emelkedik ki (1. kép 1). Korábbi térképeken jól látható, hogy a lelőhelyet megbolygató árok a XIX. században még nem létezett, megvolt viszont a Kaposba északi irányból torkoló Fehérhídi-patak, valamint az abba a Dombóvár—veszprémi vasútvonal áterezésénél beömlő vízlecsapoló árok. Ez utóbbit éppen a Berek környékének lecsapolásához készíttethették a vidék akkori birtokosai, a herceg Eszterházy-család.

Régészeti lelőhelyek a vaslelet környékén

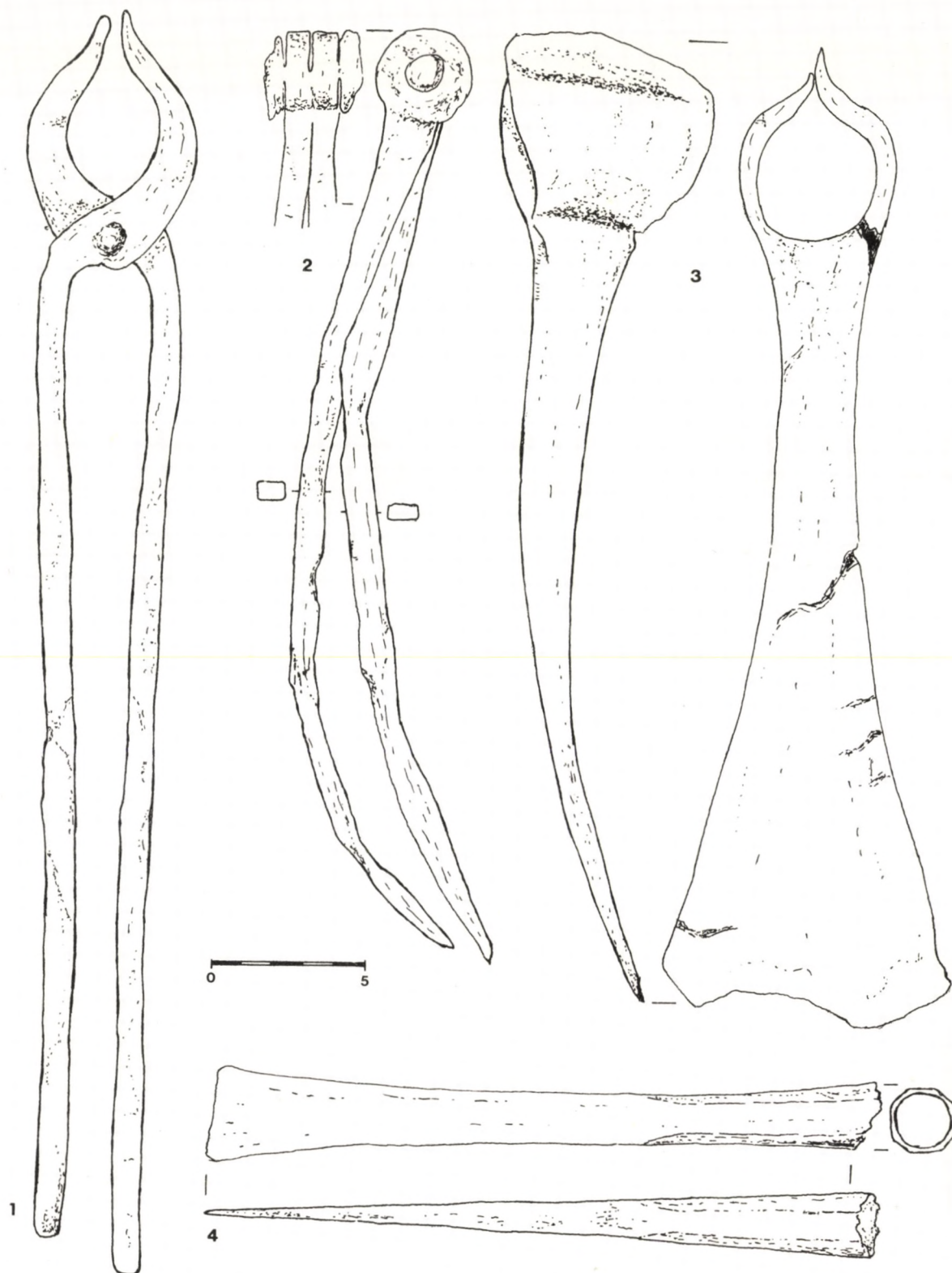
A feltárt vaslelet nagyjából a középpontjában helyezkedett el egy késő La Tène településnek, melynek felszíni nyomai a Gunaras-Berek területén K—Ny-i irányban, 500 m hosszúságban, és 200 m szélességben figyelhetők meg (1. kép 1). Az innen gyűjtött kerámiatöredékek — vízszintes peremű hombár, kihajló peremű, finoman iszapolt szürke tál, barázdált felületű grafitos fazék töredékei — késő La Tène és korai császárkori településről egyaránt származhatnak. Előbbi mellett szól azonban, hogy a begyűjtött töredékek között egyetlen jellegzetesen császárkori darab sincs² (11. kép 1—11).

A lelőhelyhez északon csatlakozik a Fehérhídi-patak és az említett vasútvonal által közrezárt, fokozatosan emelkedő dombor. Ennek elején — a késővaskori település szélétől mintegy 150 m távolságra — egy név szerint mindeddig még nem azonosított XV—XVII. századi település nyomát találtuk meg, a dombor gerincén pedig a zóki kultúrára utaló kerámiatöredékeket gyűjtöttünk³ (1. kép 1; 2—3. lh.). E két lelőhely közül számunkra a későközépkori település bírhat jelentőséggel, mivel viszonylagos közelsége magyarázatként szolgálhat a begyűjtött későközépkori vastárgyak eredetére.

1. kép 1. A Dombóvár—gunarasberki vasanyag lelőhelyének helyszínvázlata;
2. A La Tène telep területén szórványként előkerült kő súly. (1 : 2)

Fig. 1. 1. Plan showing the site where the Dombóvár — Gunaras-berek iron depot was found. Stone weight. Stray find from the La Tène settlement. (1 : 2)

2. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—4. Felszíni gyűjtésből származó vaseszközök.
(1 : 2)

Fig. 2. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—4. Iron objects gathered
on the surface. (1 : 2)

A gunarasberki La Tène telep nyugati szélétől Dombóvár irányában mintegy 500 méterre lévő alacsony dombokon, valamint a jelenlegi újdombóvári városrész délkeleti szélén a gunarasberkihez hasonló, késővaskori kerámiatöredékek kerültek elő (1. kép 1; 4. lh.). A jellegzetes La Tène típusok mellett azonban mindkét helyen terra sigillata töredékek is szerepelnek, így bizonyos, hogy lelőhelyünk közelében a korai császárkor településeivel is számolnunk kell.

A leletek leírása

A depot-ot a 8—49. és 52—82. számú tárgyak alkotják.

1. *Tűzfogó* (2. kép 1). 37 cm hosszú, teljesen ép, működőképes. A fogófej lapos, s összecsukott állapotban is csupán a csőrszerűen előrenyúló fogórész ér össze. A két szár közül az egyik 1 cm-rel hosszabb a másikonál, mindkettő félhosszig körátmetszetű, onnan a fej felé fokozatosan négyzetes átmetszetűvé válik. A két szarát laposra elkalapált szegecs fogja össze.

Ez a hosszúszerű fogófajta vaskori megjelenésétől napjainkig változatlanul fennmaradt. Felépítését és arányait a célszerűség szabta meg, így az eltérő korú példányok között nincsenek olyan lényeges, — és főleg jellemző — eltérések, melyek alapján kor meghatározásra alkalmasak lennének. (Le Tène előfordulására ld. JACOB I 1974. 2—3. t., római kori párhuzamaként pedig GAITZSCH 1978. 9. kép példánya tekinthető.) (Ltsz.: 67.170.1.)

2. *Körző* (2. kép 2). 28,5 cm hosszú vaskörző. Téglalap átmetszetű szárai azonos irányban görbültek, hegyeik letörték. A felső szárvégeket szemesre kovácsolták és egy 3 cm hosszú, 1 cm átm. csapsszellet fogták össze, melynek két végét egy-egy féldomború alátét zárja le.

Szerkezete alapján körzőnk a fa-, fém-, és kőmegmunkálásban mai napig is használatos jelölőkörzők (církalom) közé tartozik. Ugyanúgy általános forma, mint az előbbi tűzfogó, mégis a W. GAITZSCH által ismertett két hasonló példány támogatása mellett, — az figyelembe véve, hogy a beszoigáltató elmondása szerint e vaslelet helyén került elő, — a római kori leletekhez sorolhatjuk. (GAITZSCH 1978. 50. 20. kép 1—2.) (Ltsz.: 80.628.1.)

3. *Kapa* (2. kép 3). 29 cm hosszú, keskeny, ívelt pengéjű. Töredezett élének hossza 8,5 cm. A nehéz pengéhez egy, — avval derékszöget bezáró helyzetű — hengeres nyél járult. Ennek megbízható rögzítését szolgálhatta a köpű alsó és felső kiszélesítése. A hátrafelé megnyújtott köpűfal két végén hátul tarajszerűen összekovácsolták. Ilyen keskeny, függőleges fokrész jellemzi a veszprémi múzeum hasonló kapáját is, mely Gyulafirátót-Pogánytelken egy római villa leleteként került elő (ÉRI—KELEMEN—NÉMETH—TORMA 1969. 19. t. 1; MÜLLER 1978. 5—7. 1—2. kép).

Felhasználásának módját tekintve eszközünket inkább szalukapának, mint kapának határozhatnánk meg, erre utal ugyanis egész felépítése, s főként ívelt pengéje is. Sajnos az él töredezettsége miatt az élezés nem vizsgálható. A depot közelében a felszínen gyűjtött tárgy. (Ltsz.: 80.628.2.)

4. *Véső* (2. kép 4). 20,7 cm hosszú, 3 cm élhosszúságú köpűs véső. A 12,7 cm hosszú penge téglalap átmetszetű. Ehhez járul a nyolcszögletű, fokozatosan szélesedő köpű, melyen — az összekovácsolás nyomaként — egy mély, hosszanti csatorna húzódik.

Hasonló köpűs vésőket szép számban ismerünk különböző késővaskori lelőhelyekről (FISCHER 1959, 17. t.

58; PAULIK 1976, 52. t. 3; JACOBI 1974, 9. t. 142—148), de a római korban is szinte változatlan formában megtaláljuk őket.⁴ A depot közelében talált, beszoigáltott tárgy. (Ltsz.: 80.628.3.)

5. *Szögfejező* (3. kép 1). 32,2 cm hosszú, közép felé egyre szélesedő és magasodó kovácsszerszám. Egyik lapja sík, a másik enyhén domborodó. A 11 db négyzetes átmetszetű szöglyuk egymástól egyenlőtlen távolságra helyezkedik el. A két végén vannak a kisebb átmérőjűek, középen a legnagyobb. A domborútól a sík oldal felé haladva mindegyik erősen szélesedő.

Négyzetes átmetszetű vasszögek már a vaskori telep anyagában is általánosan elterjedtek, így a szögfejezők használata is ugyanettől az időszaktól feltételezhető. Napjainkig a kovácsmesterség egyik alapszerzőmának tekinthetjük, mely célszerűség szabta formáját mindvégig megtartotta. A depot közelében gyűjtött, beszoigáltott tárgy. (Ltsz.: 80.628.4.)

6. *Olló* (3. kép 2). Eredetileg 25 cm hosszúra készített olló féldarabja, melynek hegyéből egy 2—2,5 cm hosszú darab letörött. Szára és pengéje eredetileg közel azonos hosszú volt. A rugózó szár a penge felé fokozatosan elvékonyodik, s annak síkját a penge vállától 4 cm távolságra veszi fel.

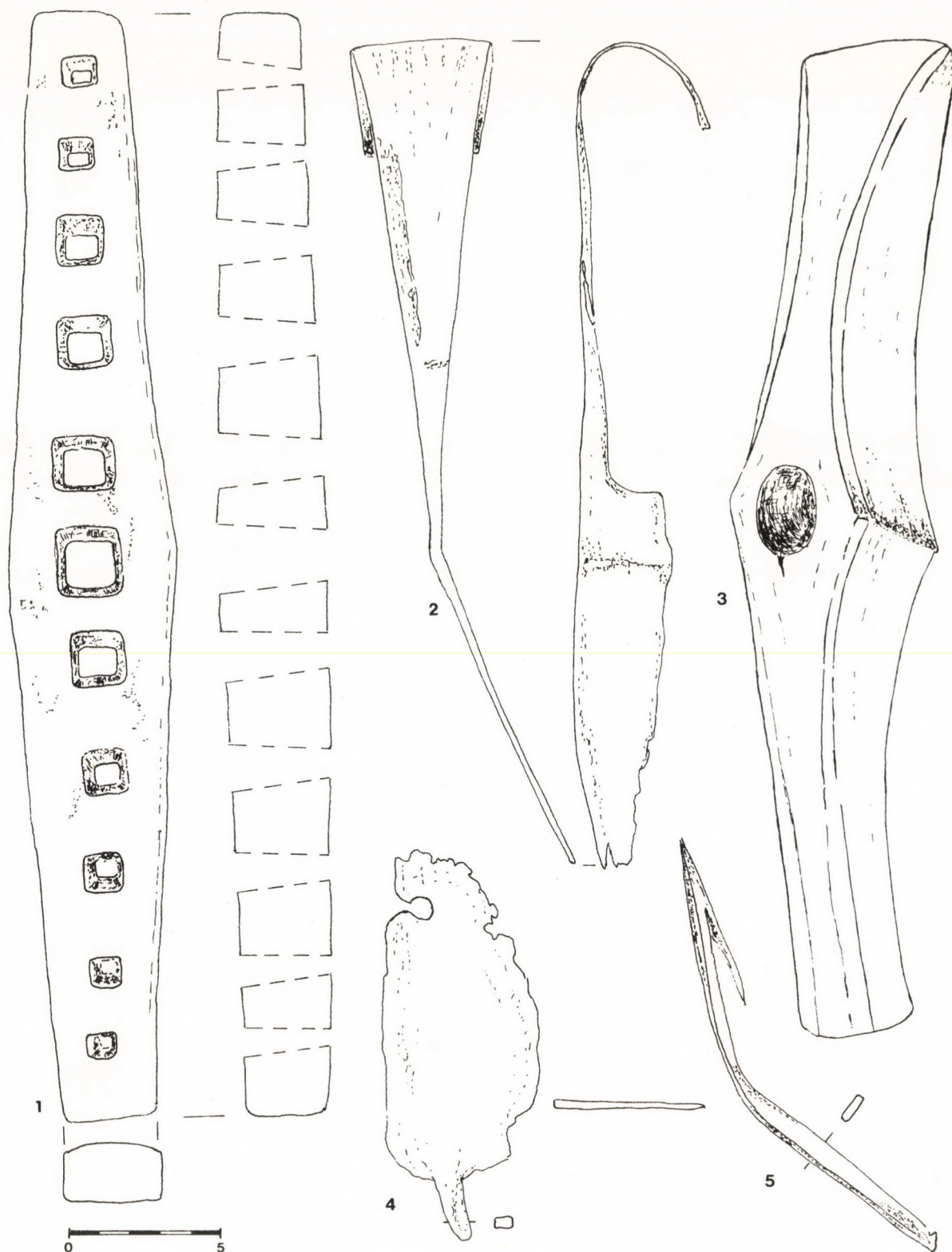
Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy ollónk főleg a szár és penge arányát tekintve jelentősen eltér a La Tène B elején már megjelenő rövidszárú, hosszúpengéjű változattól, s avval az ollótípussal mutat azonososságot, melyet G. Jacobi — a manchingi ollóleletek vizsgálata kapcsán — a császárkor időszakába sorolt (HUNYADY 1942, 125. 1. t. 4, 11. t. 3; JACOBI 1974, 90). A depot területéről gyűjtött, beszoigáltott átrgy. (Ltsz.: 80.628.5.)

7. *Csákány* (3. kép 3). 34 cm hosszú, igen súlyos vascákány. Ívesen meghajlik úgy, hogy alsó oldala egyenesebb, a felső viszont erőteljesen domborodó. A csúcsosan kiszélesedő középrészen a nyél számára egy — a szerszám súlyához képest igen keskenynek tűnő — mindössze 2 cm átmérőjű, párhuzamos oldalú nyélluk van. A csákány egyik vége a hossz tengelyre merőleges síkban elvágott, a másik vége elvékonyított, de ez sem vágóél szerű, hanem egy 4,5 cm hosszú, 1 cm széles ütőfelület, melyet nádolással egy kemény, ellenállóbb réteggel fedtek be. A robosztus eszköz egyetlen díszítése, hogy az oldalak találkozásánál rézsűs összekötőcsíkokkal tették könnyedebbé.

Arányaiban és alakjában rendkívül nagy hasonlóságot mutat leletünk egy Szalacsán talált csákánnyal, melyet Hunyady nyomán Szabó Miklós is bányászcsákányként ismertett (HUNYADY 1957, 27/20. kép; SZABÓ 1976, 8/2 kép). Bár a típus római-kori továbbélésével feltétlenül számolnunk kell, mégis ez az a tárgy, melyet leleteink közül leginkább tekinthetünk a La Tène telephez tartozónak, mivel a depottól igen távol — mintegy 100 méterre nyugati irányban — gyűjtötte Vitzl Jánosné. (Ltsz.: 67.169.1.)

8. *Borotva* (?) (3. kép 4). 12 cm hosszú, 4,5 cm széles, 0,2 cm pengevastagságú vastárgy. A 2 cm hosszú, 0,5 cm széles nyéltővis az él irányába hajlik. Az él töredezett, a rozsdásodás folytán több helyen egészen elvékonyodott. Így nem állapítható meg, hogy eredetileg is ívelt volt-e, vagy csak a töredezettség folytán vált azzá. Hasonlóan nehezen értékelhető a hegy közelében lévő, szabályosnak látszó kör alakú áttörés is.

A kappeli késővaskori leletek közt között hasonló tárgyat F. Fischer, feltételeken kardtöredéknek határozva meg azt (FISCHER 1959, 35. Taf. 18/69). Ha azonban elfogadjuk az él jelenleg látható formáját eredetinek, akkor magunk — a manchingi anyagban között La Tène-D borotvákhoz való nagyfokú hasonlósága alapján — inkább a borotvák közé soroljuk leletünket még akkor is, ha a nyéltővis helyzetében némi eltérés tapasztalható (JACOBI 1974, Abb. 25). (Ltsz.: 80.628.6.)

3. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—3. Felszínen gyűjtött vaseszközök;
4—5. A depotlelethez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 3. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—3. Iron objects gathered on the surface;
4—5. Objects belonging to the iron depot. (1 : 2)

9. *Szigony* (?) (3. kép 5). Közepénél oldalirányban elgörbült, téglalap átmetszetű vastárgy. Kiterített hosszúsága 16,4 cm. A hegygel ellentétes vége törésfelület, így az eredeti tárgy hosszúságát nem ismerjük. A hegynek csak egyik oldalán van szakáll, ez a csúctól 4,5 cm-re válik el a pengétől és további 3 cm hosszan halad a penge mellett, attól mintegy 0,4 cm távolságra. A szakáll hegye is határozottan élezett. Egész eszköz — talán szigony — töredékdarabja, mely kormeghatározásra alkalmatlan. (Ltsz.: 80.628.7.)

10. *Ekevas* (4. kép 1). 17,8 cm hosszú, 10,8 cm pengeszélességű. A penge hossza 11,5 cm, a köpűé 6,3 cm. A köpű szélessége a pengénél 6,8 cm, felül 8 cm. Maga az ekevas balra kissé aszimmetriára hajló, s az erőteljes köpű bevágásai sem egyformák. Belső oldalán a penge hosszanti középvonalán egy — a pengeív kialakítása közben keletkezett — mélyedés húzódik.

Példányunk 17,8 cm-es hosszúságával és 10,8 cm-es vállszélességével jóval alatta marad a Balassa Iván által közölt — 27 db római ekevas méretei alapján kiszámított — átlagméreteknek. Formája, erőteljes köpűje, méreteihez viszonyítottan széles válla alapján azonban úgy véljük inkább ezekhez sorolható, s nem — a római ekevasaktól egyébként sokszor nehezen megkülönböztethető — késővaskori lapát alakú ekevasakhoz (BALASSA 1973, 108). (Ltsz.: 80.628.8.)

11. *Fürgettyű-vas* (4. kép 2). Négy sarkán aláhajló nyúlványokkal ellátott, 14,5 cm hosszú, 5,5 cm széles, téglalap alakú vaslemez, közepén egy 3 cm átmérőjű lyukkal. A négy fül közül egy többen letörött, s a másik három közül is csak egy maradt ép. Ez enyhén befelé hajlik.

A somodori és kálozi kocsileletek azonos tárgyai alapján leletünket a koci első és hátsó részét összekötő — vánkospól, aljszegből és fürgettyűből álló — egység részének határozhatjuk meg. Helyzete és funkciója a somodori kocsinál — ahol ez a három alkatrész szerencsén együttmaradt — egyértelműen kiderül. Eszerint az aljszeg elkalapált végénél lévő — esetünkben 5 cm széles — fürgettyű alsó borítólemezeről van szó, amely rendszerint egy ún. koptató-párt képez a vánkos felső vasalásával (GAUL 1889, 194—196; MAROSI 1935, 213—214).⁵ (Ltsz.: 80.628.9.)

12. *Pengetőredék* (4. kép 3). Töredezett szélű pengedarab, szélessége 2,2—3,5 cm, hosszúsága 18,3 cm. Külső íve alapján leginkább római sarló pengetőredékének tarthatjuk. (Ltsz.: 80.628.10.)

13. *Sarlótöredék* (4. kép 4). Tüskés-szegcsest nyélfelerősítésű sarló 18 cm hosszú, nyél felőli darabja. A római sarlóknak ahhoz, — a későbbi típusoknál kevésbé ívelt — csoportjához tartozik, melyek átmenetet jelentenek a La Tène és a császárkori sarlóformák között.⁶ (Ltsz.: 80.628.11.)

14. *Kaszapenge töredéke* (4. kép 5). Mindkét végén törött, 28 cm hosszú, 2—2,8 cm széles pengedarab, mely egy római hosszúkasza ívelt, életlen nyakrésze és élezett pengerezésének találkozási szakaszából származik. Jellegzetessége, hogy a már élezett pengerezés a nyakhoz képest változatlan szélességű, szemben a római kaszák másik típusával, ahol ezen a ponton jelentős szélesedés figyelhető meg.

Legközelebbi párhuzamának a keszthelyi Balatoni Múzeum egyik — Keszthely-Fenekpusztáról származó — köpűs hosszúkaszáját tekinthetjük.⁷ (Ltsz.: 80.628.12.)

15. *Lánc* (4. kép 6). Egy zárt és két belül nyitott nyolcas alakú szemből álló láncdarab. Az egyes szemek hosszúsága 9,2 cm, 7,6 cm és 10,5 cm. A két szélső szem végei kívülről is erősen kopottak.

A láncszemek kis mérete miatt nem gondolhatunk a La Tène végén és a római korban gyakori ekehúzó láncra. Valószínűbb, hogy leletünk más — a gazdaságban,

vagy háztartásban használt — láncfajta töredéke, talán üsttartó, vagy állatvezető lánc darabja lehet.⁸ (Ltsz.: 80.628.13.)

16. *Agykarika* (5. kép 1). Kocsi kerékagjának külső felületét borító zárt vaskarika. Szélessége 4,3 cm, átmérője 11,5 cm. Méretei alapján teljesen megegyezik a kálozi leletben található agykarikákkal (GAUL 1889, 203; GAUL 1890, 103, 111; MAROSI 1935, 214).

17. *Agykarika* (5. kép 2). Az előzővel azonos átmérőjű vaskarika. Szélessége a korrózió okozta hiányok miatt nem mérhető, ugyanígy nem dönthető el az sem, hogy eredetileg is nyitott volt-e vagy csak utólag vált azzá. (Ltsz.: 80.628.15.)

18. *Rúdvasalás* (5. kép 3). Kissé elliptikusra alakított vaskarika. Egyik hosszanti oldala elkeskenyedő (1,7 cm), a másik háromszög alakúan kiszélesedik. Ezen van a felerősítő szög négyzetes szöglyuka. A karika átmérője 8,8 cm és 11,3 cm. Megfelelőit a hivatkozott római kocsileletekben ugyancsak megtaláljuk. (Ltsz.: 80.628.16.)

19. *Perselykarika* (5. kép 4). Nyitott perselykarika, melynek átmérője — a kálozi kocsi perselykarikaival teljesen megegyezően — 8 cm. Szélessége a korrózió okozta hiányok miatt nem mérhető. Érdekessége, hogy az agyban való elforgás megakadályozására a karika külső oldalán egy éles, harántirányú büttyköt kovácsoltak. (Ltsz.: 80.628.17.)

20. *Vaseszköz* (5. kép 5), 18,1 cm hosszú. Egyik vége hegyes, másikon 2 cm hosszú, íves penge van, hosszú szára négyzetes átmetszetű. Felhasználását tekintve orvosi, esetleg állatgyógyászati eszköz lehet. (Ltsz.: 80.628.18.)

21. *Vaseszköz* (5. kép 6). 8 cm hosszú, 4 cm széles C alakú vastárgy. Párhuzamát nem ismerjük. Alakja után csiszoló, esetleg hevedercsat lehetne. Előzőnek azonban igen vékony anyaga, utóbbinak főként nyitott hosszanti oldala mond ellent. (Ltsz.: 80.628.19.)

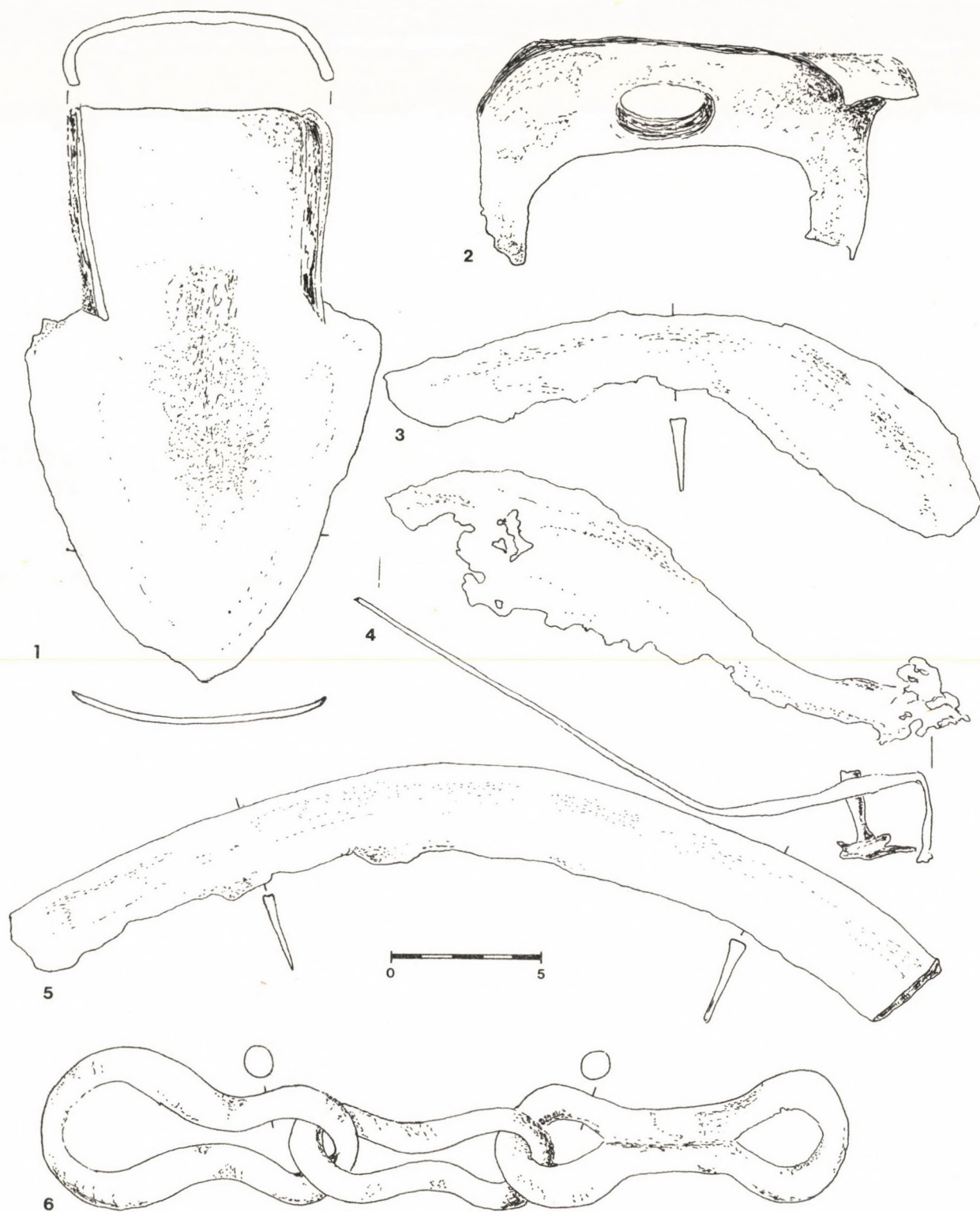
22. *Félkész vaseszköz* (5. kép 7). 18,5 cm hosszú, ék alakú vastárgy, melynek szélesebb végét élesre kalapálták. Ebből azonban egy 1,5×1,2 cm nagyságú téglalapot kivágtak. (Ltsz.: 80.628.20.)

23. *Ajtópipa* (5. kép 8). 13,2 cm hosszú, négyzetes átmetszetű vastárgy. Derékszögben felhajló része hengeres, 4,5 cm hosszú. Hegyes végét egy kb. 10 cm-es fán átütve — elkalapálták. Közkeletű elnevezésével ellentmondóan nemcsak ajtóknál használták — megtalálhatjuk párhuzamait a kocsileletek vastárgyai között is. Mint a vaskortól máig ismert és használatos tárgyafajta — keltezésre alkalmatlan. (Ltsz.: 80.628.21.)

24. *Hurkosfejű szeg* (5. kép 9). 9,7 cm hosszú hurkosfejű vasszeg, melynek két szálból álló négyzetes szárát összekovácsolták. A hurkos fej átmérője 2,4 cm, belső átmérője 1,5 cm. Általános, sokoldalúan felhasználható, keltezésre alkalmatlan. Lehetséges, hogy véletlen egyezés, mégis megemlíthjük, hogy pontosan ráillik a fent ismertetett ajtópipára (MÜLLER 1976, 268). (Ltsz.: 80.628.22.)

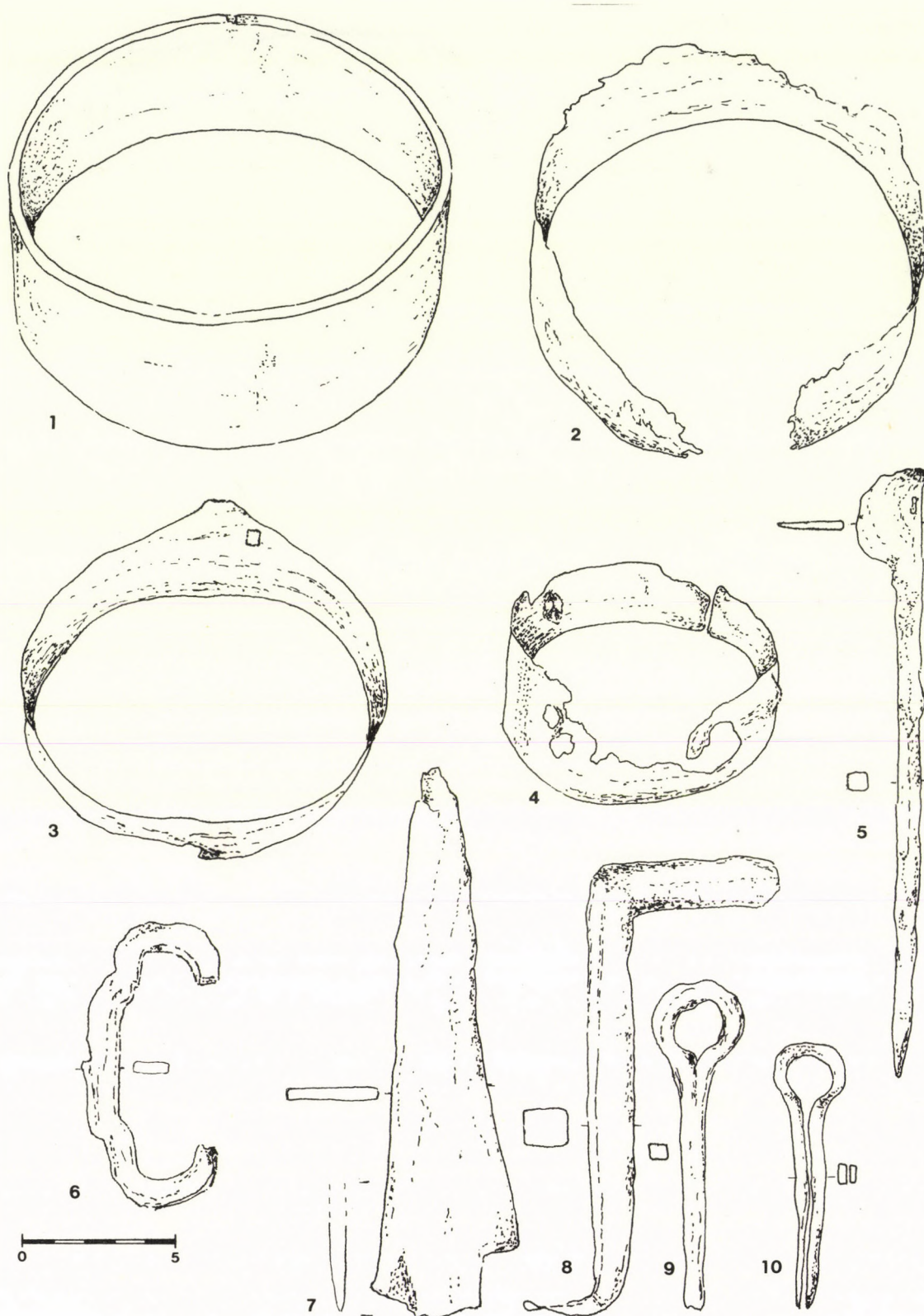
25. *Sasszeg* (5. kép 10). 7,8 cm hosszú, nyitottszárú, hurkosfejű szeg. Hurkos fejének átmérője 1,9 cm. Szárai egyenesek, így feltehetően még nem került felhasználásra. (Ltsz.: 80.628.23.)

26. *Kampósszeg és tartozéka* (6. kép 1). 7,5 cm hosszú, két síkban is meghajlított kampós szeg, melyre egy hurkosfejű lemez oxidálódott. Ez utóbbi elkeskenyedő vége a hurokrész síkjától derékszögben elhajlik és U alakban két részre ágazik. A két ág közötti távolság 2,5 cm. Úgy tűnik, hogy egy ilyen szélességű deszkának a kampós szögére való felakasztásához használták. (Ltsz.: 80.628.24.)

4. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—6. A depotlelethez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 4. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—6. Objects belonging to the depot. (1 : 2)

5. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—10. A depotlelethez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 5. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—10. Objects belonging to the depot. (1 : 2)

27. *Kocsi tartozéka* (6. kép 2). 58,5 cm hosszú, hengeres testű vasrúd. Egyik vége fokozatosan elvékonyodó, a másik az utolsó 12 cm-es szakaszon pánttá kalapált. Ezen a részen egymástól 6,5 cm távolságra két 1 cm széles, négyzetes szöglyuk van. A belső szög csomója a lemezbe roszdásodott. A külső hiányzik, mivel arról letepték a vasrudat. Erre utal az is, hogy a lemez ennél a külső szöglyuknál erősen meghajlik. Valószínűleg a vasrúd is ekkor kapta a mai — az eredeténél jóval nagyobb görbülettel bíró — alakját. (Ltsz.: 80.628.25.)

28. *Kocsi tartozéka* (6. kép 3). 51 cm hosszú, az előzőhöz nagyban hasonlító vastárgy. A különbség az, hogy a lapos, pántszerű végződés itt rövidebb, mivel törött. Az előzőnél belső szöglyuknak jelzett szöghely itt is megvan, egy 3,5 cm hosszú, elkalapált végű szöggel együtt. A szög vonalában egy oldalirányú, 5 cm hosszú, 2 cm széles, lapos pántresz ágazik el. A vastárgy íve itt eredetinek, torzulásmentesnek látszik. Mindkét tárgyat kocsiszekrény tartozékának véljük, melyet a 3–4 cm vastag deszkára szögeeléssel erősítettek fel. Pontos párhuzamok hiányában közelebbi helyüket a kocsin nem ismerjük. (Ltsz.: 80.628.26.)

29. *Rúdvég-vasalás* (6. kép 4). Egyik végén körlappal lezárta, 8 cm hosszú, 6,4 cm átmérőjű henger. Belső felületén jól látható az összekovácsolás nyoma. Feltehetően kocsirúd végén használták, az oldalfal töredékesége miatt azonban a felerősítés módja nem vizsgálható. (Ltsz.: 80.628.32.)

30. *Vastárgy* (?). Minden irányban befejezett, téglalap átmetszetű vasdarab, melyet egyik oldalán két szegeccsel felfogott vékony vaslemezzel borítottak. Hosszúsága 14,7 cm, szélessége 3 cm, vastagsága 1,2 cm. Felhasználásának módja ismeretlen, lehetséges, hogy kovácsfelszereléshez tartozott. (Ltsz.: 80. 628. 33.)

31. *Sasszeg-pár* (6. kép 6). Két darab, fejüknél összekapcsolt hurkosfejű sasszeg. Száraik nyitottak, de nagyon töredékesek. Együttes hosszúságuk 4 cm. (Ltsz.: 80.628.33.1–2.)

32. *Sasszeg-pár* (6. kép 7). Közös tengelyen forgó sasszeg-pár. Mindkettő rendkívül töredékes, hiányos. A nagyobb szeg hosszúsága 7,2 cm. Eredeti funkciója nem állapítható meg. (Ltsz.: 80.628.34.)

33. *Láncszemek* (6. kép 8). 1,5–4 cm között váltakozó nagyságú, töredezett láncszemek. A leletben a bemutatottak mellett több hasonló töredék van, összetartozásuk már a feltárásnál sem volt megállapítható. (Ltsz.: 80.628.34.)

34. *Sarlóvég* (6. kép 9). A 13. tételként bemutatott tuskés-szegecselt nyélfelerősítésének megfelelő sarló szegecsdarabja. A szegecs magassága 2,5 cm. (Ltsz.: 80.628.36.)

35. *Kocsi tartozéka* (7. kép 1). 34,2 cm hosszú, 4,2 cm széles, 0,4 cm vastag vaspánt, melynek két vége peremszerűen felhajlik. A felhajló peremtől 1,8 cm-re befelé egy 3,5 cm hosszú, majd ettől 7,7 cm távolságra egy másik azonos nagyságú szöget találunk. Ellenkező oldalán hasonló elosztásban további két szög helyezkedik el, a lemez közepén pedig egy 3 cm hosszú, 0,9 cm széles nyílás van. Ennek szélei a pántvégek felhajtásával azonos oldalon rézsűsen szélesednek, s ugyanerre az oldalra emelkednek ki a berozdásodott szögek is.

Mindezek alapján feltételezhető, hogy a pántot a kocsi valamely 3 cm vastag, 33,3 cm széles (vagy ilyen hosszú) fa alkotórészére szegecselték fel. Párhuzamok hiányában közelebbi rendeltetését nem ismerjük. (Ltsz.: 80.628.27.)

36. *Kocsi tartozéka* (7. kép 2). 22,5 cm hosszú, erős vaspánt, melynek egyik végén erős, csepp alakú hurkot alakítottak ki, s abba egy 6,4 cm átmérőjű, 1 cm vastag

karikát zártak. A pánt szélessége a karikával ellentétes végén 3,1 cm és a hurokig fokozatosan 4 cm-re szélesedik. Mindkét vége közelében egy-egy laposfejű, négyzetes szárú szög található, melyeket a pánt aljától 3,5 cm-re hajlítottak le.

Az időszak több ismert kocsileletében is megtalálható ez a tartozék. I. Vendeikov például a trák kocsikat ismertető munkájában hat — a mienkhez hasonló — pántot is ismertet (VENEDIKOV 1960, 30. t. 106. és 56. t.). A somodori kocsileletet feldolgozó Gaul Károly a leletanyagban szereplő két — csaknem azonos felépítésű — pántot kerékkötő pántjainak határozta meg. A gunaraberkai példánynál is ezt a felhasználási módot tartjuk valószínűnek (GAUL 1889, 199). (Ltsz.: 80.628.28.)

37. *Lakat töredéke* (7. kép 3). Tuskés megoldással zárodó hengeres lakat 14 cm hosszú tuskéja, ráoxidálódva a törött nyelvrész. Hasonló, de ép példány ismert a Peremarton-újmajori római telep anyagából, Laczkó Dezső gyűjtéséből.⁹ (Ltsz.: 80.628.29.)

38. *Sarokvas* (7. kép 4). 9 cm hosszú, 5 cm széles saroklemez, melyet kiszabtak, majd sarkosra meghajlítottak. Hiányos és töredékes, de két épen maradt szélén négyzetes szöglyukak vannak. Felhasználása többféleképpen is elképzelhető, így csak feltételezhető, hogy esetleg kocsni tartozéka is lehetett. (Ltsz.: 80.628.30.)

39. *Akasztós rúdvasalás* (7. kép 5). 3 cm átmérőjű, vaslemezből hajlított henger, melynek felső pereméből kiindulón egy horgas akasztót képeztek ki. A henger alsó része töredékes, hossza így nem mérhető. Oldala nyitott, s zárt jellegét csupán a horgas akasztó — melynek vonalában a hosszanti nyílás van — összekovácsoltsága adja meg.

Hasonló tárgy római kocsileletekből nem ismert, mégis úgy véljük, hogy kocsinhoz tartozhatott, talán mint a gyeplő beakasztására szolgáló kampó. (Ltsz.: 80.628.31.)

40. *Kulcs* (6. kép 10). 9 cm hosszú, 1 cm széles, 0,3 cm vastag lemezkulcs. Végét a lemezzel azonos síkban visszapódított végű karikává képezték ki. Ellenkező vége töredezett, hiányos.

Hasonló, de karikás végüket kilencven fokkal elforgatott kulcsokat ismerünk Nemesvámos-Balácapusztáról és Szentkirályszabadja-Romkút lelőhelyről is — mindkettőt a veszprémi Bakonyi Múzeum gyűjteményében.¹⁰ Egy harmadik — a mienkkel teljesen azonosnak látszó — példányt pedig Fitz Jenő ismertetett az intercisai leletanyagban (INTERCISA II. 1957, 70. t. 29). (Ltsz.: 80.625.56.)

41. *Vaslemez* (8. kép 1). 19 cm hosszú, 2,7 cm széles. Mindkét vége befejezett, a lemez vastagsága 0,1 cm. (Ltsz.: 80.628.37.)

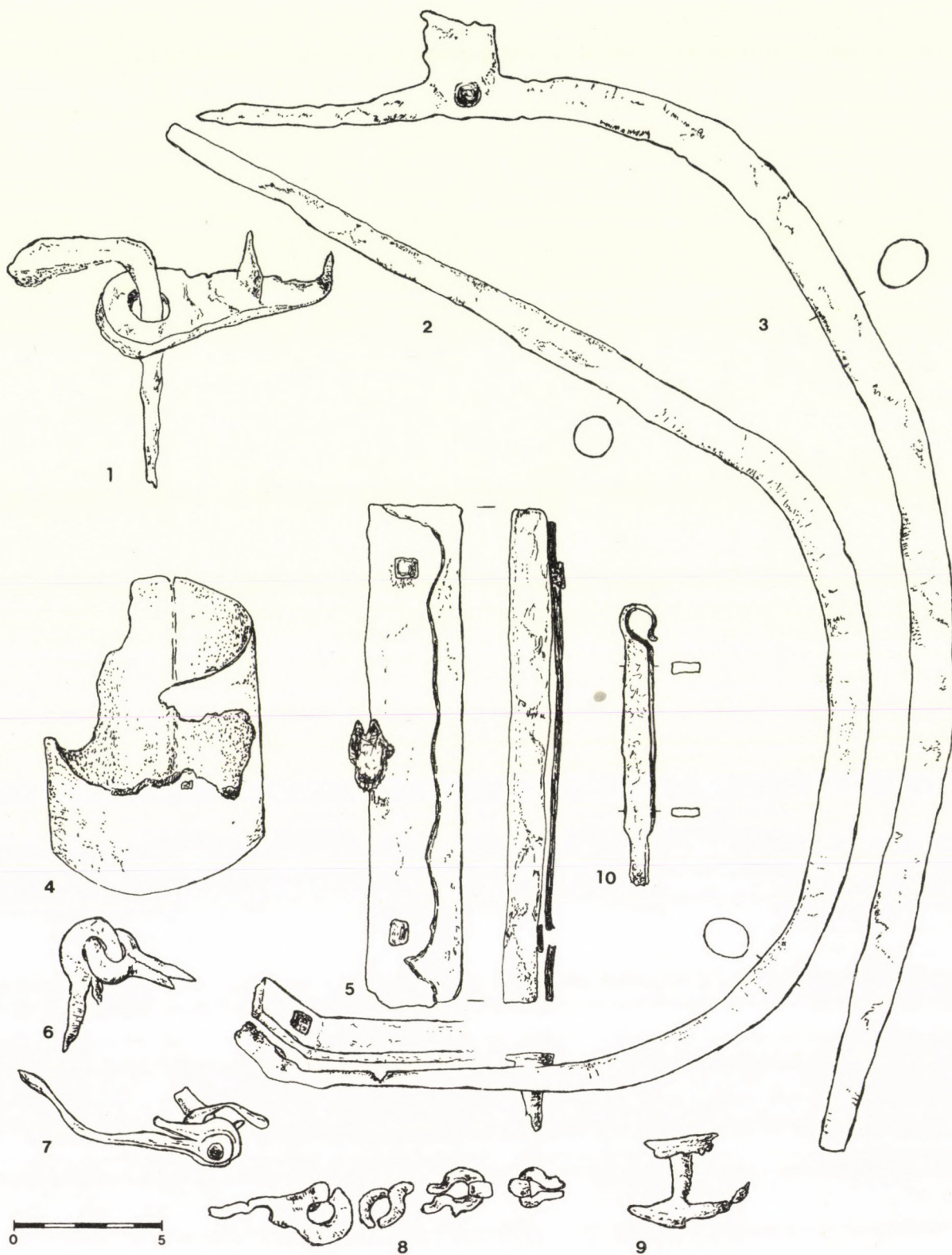
42. *Vaslemez* (8. kép 2). 16,7 cm hosszú, 2,3–2,5 cm széles. Vastagsága 0,1 cm. Rendeltetésüket nem ismerjük, lehetséges, hogy további alakításra való lemezek. (Ltsz.: 80.628.38.)

43. *Félkész vastárgy* (?) (8. kép 3). 10,7 cm hosszú, 2 cm széles, 0,5–0,7 cm vastag vastárgy. Téglalap alakú „pengéjéhez” egy nyíltövris emlékeztető végződés járul. Ezen apró recézést — talán a befogó szerszám nyomát — találjuk. (Ltsz.: 80.628.39.)

44. *Lemeztöredék* (8. kép 4). 13,8 cm hosszú, legszélesebb részén 5 cm széles, vékony anyagú vaslemez. Rendeltetése ismeretlen. (Ltsz.: 80.628.40.)

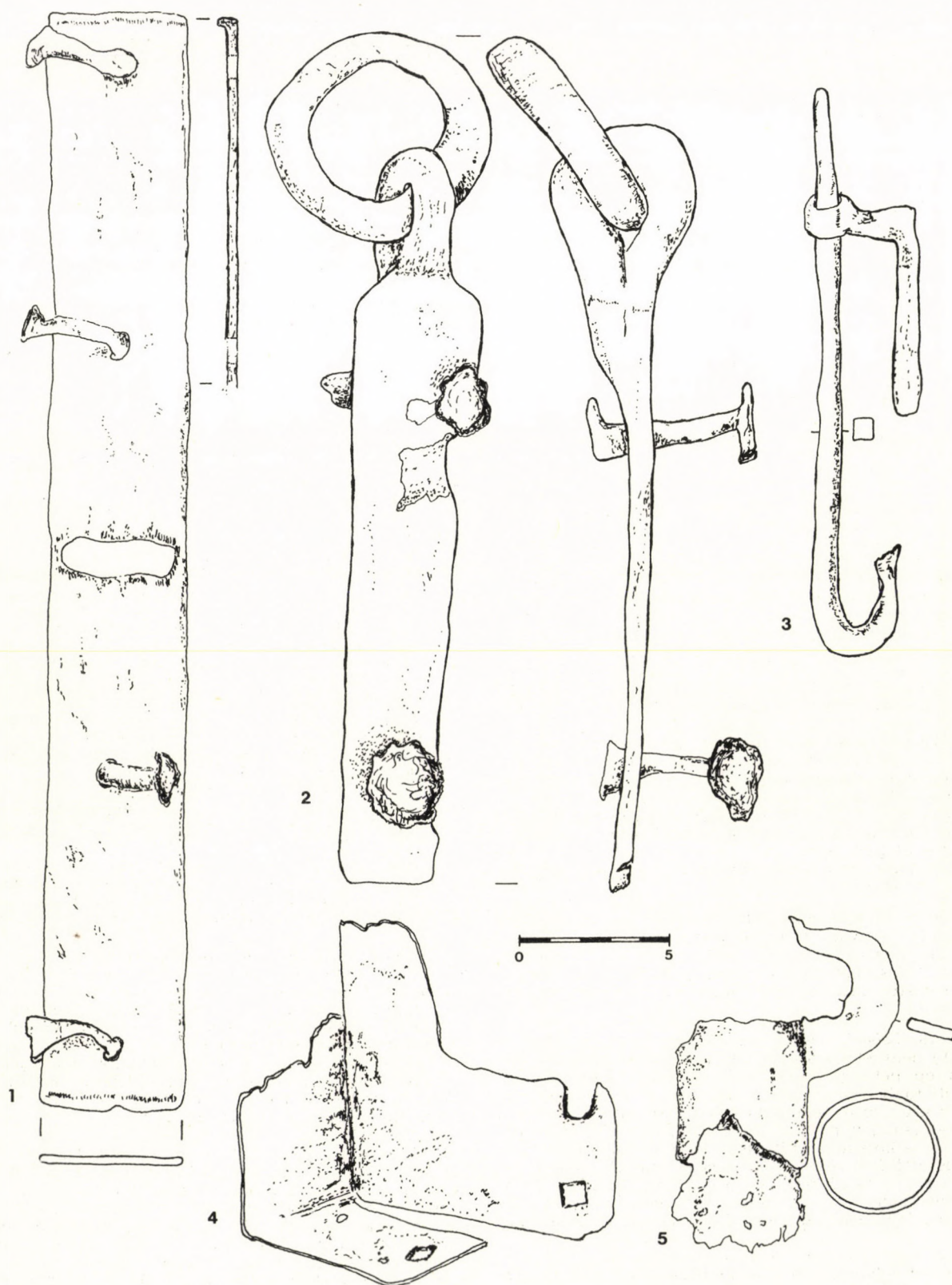
45. *Vas deszkakapocs* (8. kép 5). Kiterítve 8,5 cm hosszú, elhegyesedő végű, hajlított vaslemez. Legnagyobb szélessége 2 cm. (Ltsz.: 80.628.41.)

46. *Vaslemez* (8. kép 6). 9,2 cm hosszú, 1,2 cm széles, vékony vaslemez (Ltsz.: 80.628.42.)

6. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—9. A depotlelethez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 6. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—9. Objects belonging to the depot. (1 : 2)

7. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—5. A depotlelethez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 7. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—5. Finds belonging to the depot. (1 : 2)

47. *Vas alapanyag* (8. kép 8). 9,2 cm hosszú, 0,5–1,2 cm széles, 0–0,7 cm vastag vasdarab, felületén kalapálás nyoma látható. Hulladék, vagy megmunkálás közben lévő alapanyag lehet. (Ltsz.: 80.628.43.)

48–49. *Vaslemezek* (8. kép 8–9). 8,6 cm hosszú, 2,8 cm széles, valamint 6 cm hosszú, 2 cm széles vékony vaslemez. (Ltsz.: 90.628.44., 80.628.45.)

50. *Vashorog* (8. kép 10). 8,2 cm hosszú, 0,5 cm átmérőjű. Felső vége hurkosra alakított, a horog síkjától kissé elhajló. Az oxidáció folytán a hurok anyaga az egyik oldalon elvékonyodott és átszakadt. Pontos párhuzamát nem ismerjük, de formája alapján a vaskortól napjainkig bárhová besorolhatnánk — keltezésre tehát alkalmatlan. Felszíni gyűjtés a La Tène telep területén. (Ltsz.: 80.628.46.)

51. *Orsógomb* (8. kép 11), agyagból égetett, vörösbarna színű. Bikónikus kiképzésű, felületét tizenhárom ferdén húzódó bakarcolással díszítették. Átmérője 4,7 cm, az orsónak készített lyuk 1,7 cm széles. Felszíni gyűjtés a La Tène telep területén. (Ltsz.: 80.628.47.)

52–58. *Bőrlukasztó szerszámok* (?) (9. kép 1–7). Négyzetesre kovácsolt szárral, igen változatos fejrészrel készített vastárgyak. A díszes fej kúp vagy négyzetes gúla alakú, más esetben a henger és kúp variációja, egy példánynál pedig tornyosan kicsúcsosodó, befűzött oldalú henger. Az ép példányok hossza 11–13,6 cm között van, a fejrészek átmérője 1,3–1,8 cm között változó. Azt, hogy fenti forma már késővaskori előzményekre is visszavezethető, bizonyítják a machingi leletanyag négyzetes pengéjű, gombosfejű lyukasztói, s a szögek között ugyanott található néhány hasonló példány is (JACOBI 1974, 44. t., 193–194; 72. t. 1361; 74. t. 1546–1459). Római kori előfordulását pedig a W. GAITZSCH által ismertetett — s a gunarasberki IX. t. 2. sz. példánnyal teljesen megegyező — római bőrlukasztó igazolja (GAITZSCH 1978. 19. kép). (Ltsz.: 80.628.48. — 80.628.54.)

59. *Ötvös szerszám* (?) (9. kép, 8). Visszapödört végű hurkos fejjel készített kéziszerszám. Hosszúsága 11,7 cm, legnagyobb szélessége 0,7 cm. Felső része négyzetes, alsó része körátmetszetű. Vége hegyes, tűszerű.

A zágrábi múzeumban sisciai (Sisak) lelőhellyel őrzött hasonló példányok, s nem utolsó sorban azok leletkörnyezete alapján eszközünket ötvösmester finom munkákhoz használt kéziszerszámának (karctű?) tartjuk.¹¹ (Ltsz.: 80.628.55.)

60. *Fúró* (?) (9. kép 22). 9,8 cm hosszú, négyzetes szárú vaseszköz, melynek vége hegyesre alakított. Felső végződését lemezzé lapították, majd ezt a lemezt hengerformára visszapödörték. Ez a hengeres rész szolgálhatott a fúrótestre merőleges fogórész beerősítésére. (Ltsz.: 80.628.56.)

61–78. *Szögek, szögtöredékek* (9. kép 9–21, 23–25, 27, 30.) négyzetes szárúak, laposfejűek. Az egyetlen teljesen ép példány hossza 13,7 cm. A néhány egyenes mellett több visszahajlított, vagyis már felhasznált szög is van a leletben. Sokoldalú hasznosíthatóságuk alapján ezek — csakúgy, mint a közöttük lévő egyetlen kampószeg is — kocsihoz, épülethez egyaránt tartozhattak. A gömbszelet fejű rövid szeg díszszeg lehetett. A négyzetes nyílású, s töredékességében is 6,5 cm átmérőjű gömbszeletet pedig azért soroltuk ide mert nagy méretű díszszeg fejrészének tartjuk. (Ltsz.: 80.628.57.—80.628.74.)

79. *Rézlemez* (9. kép 26) 11,8 cm hosszú, 0,6 cm széles, U keresztmetszetű — a leletegyüttes egyetlen réztárgya. (Ltsz.: 80.628.75.)

80–82. *Vas kapcsok* (9. kép 28–31). 16 cm hosszú, 1,4 cm széles ép, 12,5 cm hosszú és 1,2 cm széles törött tűskéjű, valamint egy 11,4 cm hosszú, 2 cm széles, tö-

rött végű vas deszkakapocs. A töveisek mindegyiken rövidke, szögyszerűen csak a lapos kapocstest közepéből nyúlnak ki, ellentétben mai változataikkal, ahol a tűskét a kapocstest behajlításával nyerik.

A deszkák és gerendák összefogására használt vas kapcsoknak igen sok változata ismert már a vaskori leletegyüttesekből is, az apró deszkakapcsoktól egészen a nagy méretű ún. ácskapcsokig (JACOBI 1974, 67–70. t.). Formájukat a célszerűség szabta meg, így kormeghatározásra alkalmatlanok. (Ltsz.: 80.628.76.—80.628.78.)

83. *Kapa* (10. kép 1). 23,5 cm hosszú, szélességében igen hiányos pengéjű. Köpüje körátmetszetű, zárt, enyhén szűkülő. A penge belső hossz tengelyén egy fokozatosan keskenyedő borda fut végig. A kapán lévő köpűfajta a római kapáknál még ismeretlen, s csak a késő-középkor folyamán vált általánossá (MÜLLER 1976, 276). Leletünk így összefüggésbe hozható esetleg a helyszínrajzon 2-es számmal jelölt későközépkori teleppel, ám lehet akár újkori — a mezőgazdasági munkák során elveszett — szerszám is. (Ltsz.: 80.628.79.)

84. *Béklyólakat* (10. kép 2). 7 cm hosszú, 3 cm átmérőjű hengerrel készített. Az összecsukott állapotban lévő lakat átmérője (kengyellel együtt) 11 cm. A henger fala az oxidációs elvékonyodás folytán átszakadt, így jól látható benne a háromtollú zárszerkezet csontja. A lakat könnyebb kezelését egy nyolcas alakú láncszem közébeiktatásával segítették elő. Hasonló megoldású lakat a római korból nem ismert, a későközépkortól kezdve azonban egyre általánosabbá vált ez a forma. Így például szerkezetében igen közel áll hozzá a Cegléd-Madarászhalmon talált béklyólakat. Leletünket — mint a madarászhalmi lakat továbbfejlesztett változatát — ugyancsak a későközépkorra keltezhetjük (MÜLLER 1975, Abb. 2/11). A depot közelében a felszínen gyűjtött tárgy. (Ltsz.: 80.628.80.)

85. *Patkó* (10. kép 3). 19,5 cm hosszú, 15 cm-es szárnyílású, legszélesebb pontján 2,6 cm széles, 1 cm vastag lópatkó. Egyik szárán három, másikon négy szöglyuk. A patkóív elején egy körlapfejű és egy négyzetesfejű nitszög van, melyek alját elkalapálták. A szárvégek széthajlóak, hegyesek. A patkó rendkívüli mérete, szándékosnak látszó befejezetlensége, valamint a két szegecs arra utal, hogy ez az akár újkorinak is tekinthető patkó nem ló lábára készült, hanem valamilyen lemezre felerősítve — talán, mint kovácscélgéret — figyelemfelhívó tárgyként alkalmazták. A Gunaras-Berek területén gyűjtött, beszolgáltatott tárgy. (Ltsz.: 80.628.81.)

86. *Kaszapenge töredéke* (10. kép 4). 13,7 cm hosszú, 4,5 cm széles pengetőredék, fokrészén egy 0,6 cm széles ormóval. A magyarországi római-kori kaszaleletek arra utalnak, hogy az itteni római kaszák szimmetrikus kiképzésű — tehát ormó nélküli — pengével készültek. Töredékünk tehát legkorábbra a 14. századra tehető, amikor — nyugati importként — nálunk is megjelentek a rövidnyakú, makkos felerősítésű kaszák (MÜLLER 1975, 268. és 18–19. jegyz.). A depot területéről a felszínen gyűjtött szórvány. (Ltsz.: 80.628.82.)

87. *Kőszűl* (1. kép 2.) 14,5 cm hosszú, legszélesebb pontján 11,7 cm széles, lapított körte alakú kőszűl. Keskenyebb végének középpontjában egy kétszárú vas akasztóhurok töredéke maradt meg. Súlya: 2,5 kg. A gunarasberki La Tène telep területéről, mint szórványlelet került elő. A gallishegyi és velemszentvidi hasonló — bár utóbbi esetben jóval kisebb — példányok támogatják a késővaskori keltezését is.¹² (Ltsz.: 80.628.83.)

88. *Felszíni gyűjtésből származó kerámiatöredékek*

1. *Urnatöredék* (11. kép 1) Nagyméretű, világosszürke színű, kihajló szájrperemű urna perem- és faltöredéke.

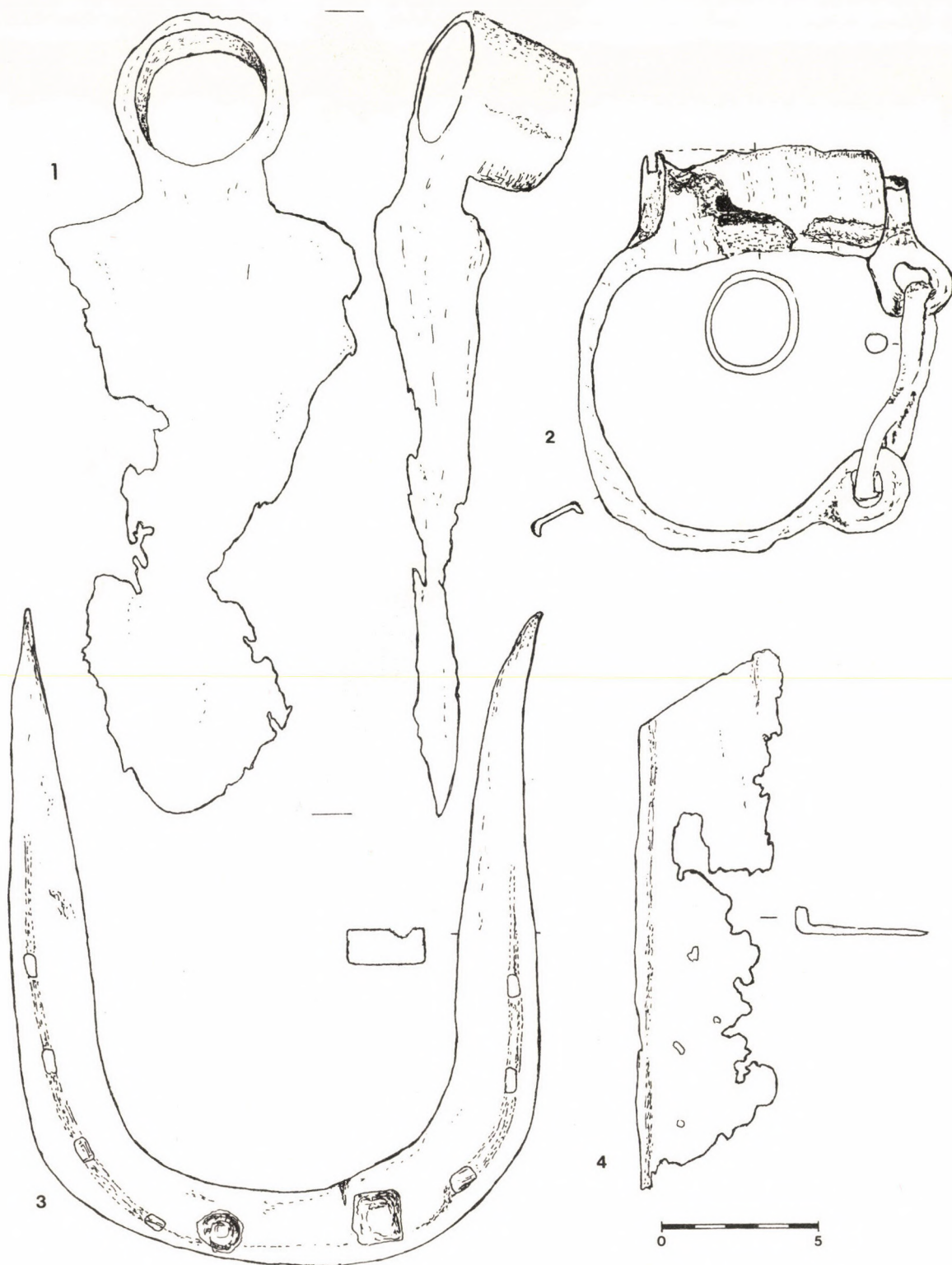
8. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—9. A depotlelethez tartozó tárgyak;
10—11. Felszíni gyűjtésből származó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 8. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—9. Finds belonging to the depot.
10—11. Objects gathered on the surface. (1 : 2)

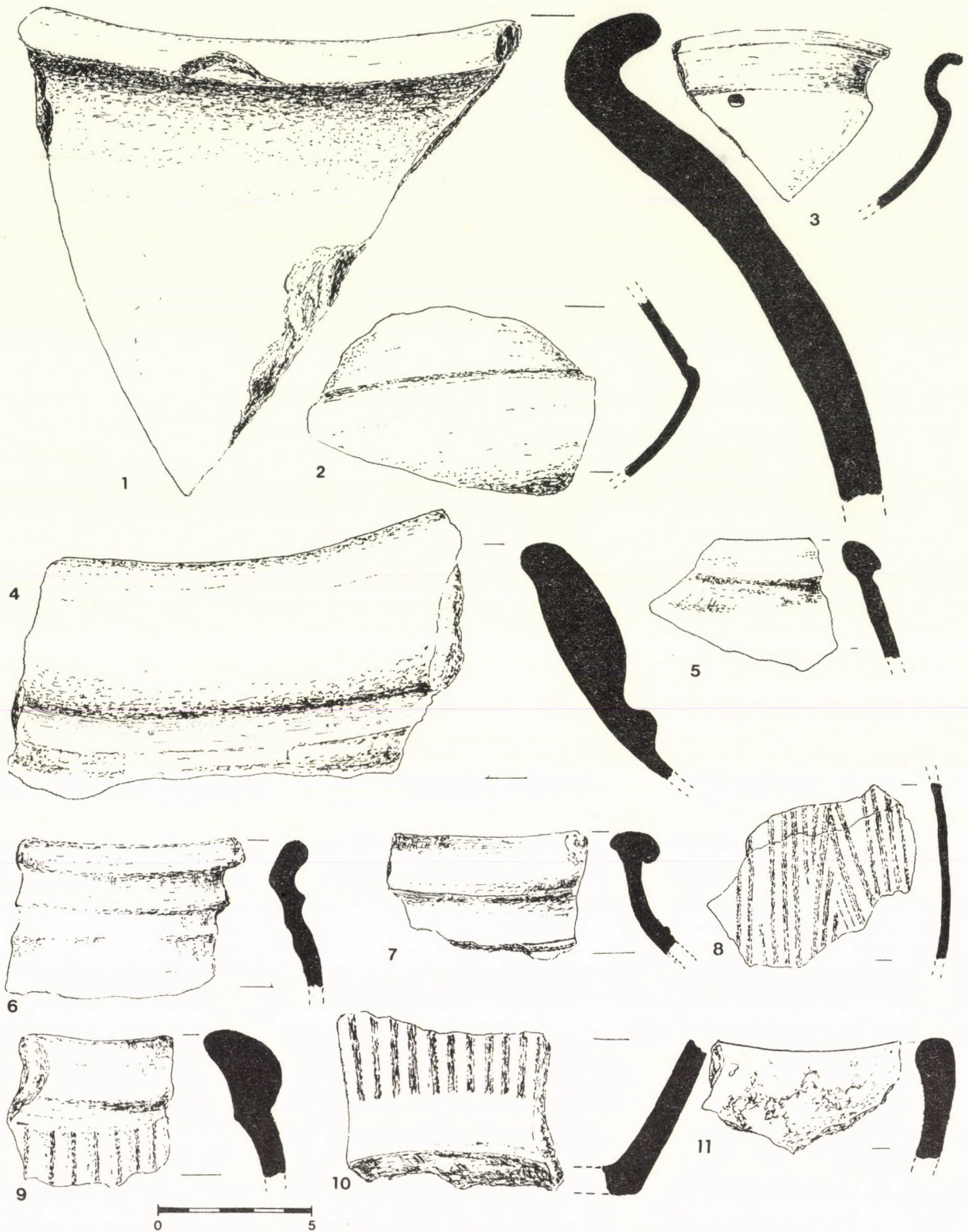
9. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—31. A depotlelehez tartozó tárgyak. (1 : 2)

Fig. 9. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—31. Finds belonging to the depot. (1 : 2)

10. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—4. Felszíni gyűjtésből származó késő középkori tárgyak. (1 : 2)

Fig. 10. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—4. Late Medieval finds gathered on the surface. (1 : 2)

11. kép Dombóvár, Gunaras-Berek. 1—11. Kerámiatöredékek a La Tène telep területéről. Felszíni szórvány. (1 : 2)

Fig. 11. Dombóvár — Gunaras-berek. 1—11. Surface finds of sherds from the area of the La Tène. (1 : 2)

Anyaga finoman iszapolt, kevés csillámszemcsét tartalmaz. Krétaszerűen málékony. A római korban a duna-vidéken általánosan elterjedt, de kelta eredetű edénytípushoz tartozik (BÓNIS 1942, VIII. t. 6).

2. *Kis urna oldaltöredéke* (11. kép 2). Szürke színű, finoman iszapolt anyagú. Gyengén égetett, málékony. A bikonikus kiképzésű edénytest felső része trapéz átmetsetű, alsó része ívesen aláhajló volt. A középvonal felett mély árkolás futott körbe. Ugyancsak kelta eredetű, de a római korban is továbbélő típust képvisel (BÓNIS 1942. XXIX. t.).

3. *Grafitos urnatöredékek* (11. kép 10). Grafitszemcsékkel és aprószemű mészkőzúzalékkal soványított anyagú, különböző méretű agyagedények perem- és oldaltöredékei. A peremtöredékek szájrésze egy nagyobb hombártöredéknél (11. kép 4) és a kisebb urnatöredékeknél ívesen megvastagodó, egyetlen fazékperelemnél (11. kép 6) kívül éles borda fut körbe. A tipikusan római peremdíszítést — a vízszintesen levágott perem csatornákkal való tagolását — egyetlen töredéken sem észleltük.

A XI. t. 9—10. számú grafitos töredékeinek párhuzamos és összefutó fésűlése díszítése azonban a kelta hagyományokon tovább élő római-kori urnáknak is gyakori díszítő eleme, így az előbbi peremtípus hiánya — főként, ha a töredékek igen kis számát tekintjük — nem zárja ki a grafitos töredékek császárkori keletkezését sem. (E típus továbbélésére ld. pl. BÓNIS 1942. 11. old.)

4. *Tál peremtöredéke* (11. kép 11). Gyengén égetett, málékony anyagú, sárgás-szürke színű agyagtál peremtöredéke. Belsejében jól látható a korongolás nyoma, külső felülete azonban durván megmunkált, egyenetlen.

12. kép Dombóvár, Gunaras-Berek.
Részletfelvétel a vasleletről.

Fig. 12. Dombóvár — Gunaras-berek.
Detail of the iron find.

Értékelés

A vasdepot értékelésénél lényeges kérdésként merül fel a beszolgáltatott, valamint műszerrel felkutatott vastárgyak időbeni besorolása, a gunarsberki település korának meghatározása, valamint a telep és vasdepot esetleges összetartozásának kérdése.

Az ismertett vastárgyak többségét sikerült többkevesebb biztonsággal időben is besorolnunk, s mint az az egyes tárgyak ismertetésénél is látható — a leletgyűttestől elég távol előkerült vascsákánytól eltekintve — tárgyaink többsége a római korra keltezhető. Ezek számbeli túlsúlyán az sem változtat, hogy bizonyos tárgytípusoknál (pl. szegek, sasszegek, deszkakapcsok, ajtópipa, kampósszeg) az időbeni besorolás lehetetlen. A jól keltezhető tárgyak ezeket megfelelően datálják. Ugyanígy lényegtelennek találjuk ebből a szempontból azt, hogy közvetlen párhuzamát nem sikerült a római korból kimutatnunk néhány általunk kocsialkatrésznek meghatározott tárgynál sem. Annál érdekesebb viszont, hogy néhány mezőgazdasági eszköznél (ekevas, sarlótöredék) a felsorolt analógiák is azt igazolják, hogy a késői La Tène és korai császárkor ismert eszköztípusai közötti átmeneti formákról van szó.

Vasleletünket tehát a római korra határozhatjuk meg, s ha a jellegzetes császárkori kerámia hiánya alapján a telepet, melynek területén elrejtették, a La Tène időszak végére kelteznénk, szinte kínálkozna a végkövetkeztetés: a jelentős értéket képviselő vastárgyakat egy — a római időszak kezdetét talán meg sem érő — már lakatlan La Tène telep területén rejtették el a császárkor folyamán.

A valóságban azonban sokkal óvatosabban kell kezelnünk a lelet és telep összefüggésének kérdését, mivel az újabb kutatások — gondolhatunk itt elsősorban Gabler Dénes Szakály-rétiföldi feltárására — olyan kora-császárkori bennszülött telepek létezését igazolták, melyeknek anyagi kultúrájában még alig, vagy egyáltalán nem mutatható ki a római uralom hatása (GABLER 1980). A kifejezetten császárkori töredékek hiánya korántsem ment el a telep római kori továbbélésének, hisz mint láttuk, minden darab a La Tène-ben eredeztethető, de császárkorban is továbbélő típust képviseli. Ha pedig így van, máris megszűnt az időbeni különbség a telep és a korai római időszakra biztonsággal keltezhető, de átmeneti típusokat is tartalmazó vaslelet között.

Továbbfűzve ezt a gondolatot, azt sem tartjuk kizártnak, hogy a szakályi típusú őslakos közösség életében éppen ezek a — zömében mezőgazdasági jellegű — vaseszközök jelentették az első olyan változást, melyet a magasabb technikai szintű termelőeszközöket alkalmazó hódítók jelenléte és hatása okozott.

Jegyzetek

1. A leletbejelentés ellenőrzésére Rosner Gyula utazott a helyszínre. Az ekkor bekerült tárgyak közlésre történt átengedéseért neki tartozunk köszönettel.
2. Hitelesítő feltárássra nem volt lehetőségünk, így a telep kormeghatározásánál csak a felszíni gyűjtésből származó tárgyi anyagra támaszkodhattunk. Ennek fontossága miatt a területen többször is végeztünk — különböző körülmények mellett — terepbejárást és felszíni gyűjtést. Az összegyűjtött töredékek meghatározásában nyújtott segítségéért Bónis Évának mondunk köszönetet.
3. Jelentés a Béri Balogh Ádám Múzeum Régészeti Adattárában. Ltsz.: 249—78.
4. A nagyszámú római köpüsvéső közül közeli párhuzamként a Balatoni Múzeum Keszthely-fenékpusztai köpüs vésőjét (ltsz.: 58.21.50.), és a dunaújvárosi Intercisa Múzeum ívelt élű köpüs vésőjét (ltsz.: 68.129.5.) említhetjük.
5. Marosi Arnold a kálozi kocsilelet ismertetésénél a két elnevezést (vánkös és fürgettyű) magára a két koptatóvasra vonatkoztatva használta, de ellenkező értelmezésben, mint Gaul Károly.
6. Ezt az átmeneti formát képviseli az a Bazsi lelőhelyű tuskés-szegecselt nyélfelerősítésű sarló, mely a Darnay-gyűjteménnyel került Keszthelyre. (Balatoni Múzeum, Keszthely, ltsz.: 64.938.1.)
7. Uo., ltsz.: 58.30.60. és 58.21.55. Két összetartozó töredék.
8. A nyolcas alakú láncszemek gyakoriságára és felhasználására ld. BRATANIČ 1954, 282.
9. A lakat hosszúsága 16,3 cm, ebből a henger 10,7 cm hosszú. (Bakonyi Múzeum, Veszprém, ltsz.: 55.244.17.)
10. Uo., ltsz.: 63.121.8. és 55.240.756.
11. Arheološki Muzej, Zagreb, ltsz.: S—2611. — Köszönettel tartozunk Müller Róbernek, hogy az általa lerajzolt, még közöletlen tárgyakra felhívta figyelmünket, s a vaslelet tárgyainak meghatározását hasznos tanácsaival segítette.
12. Fekete Mária szíves szóbeli közlése. A lelet — melynek párhuzamaként az akkor közöletlen gunarasberki kőszűlyt is felhasználta — kandidátusi dolgozatában került feldolgozásra.

IRODALOM

- BALASSA 1973
 BÓNIS 1942
 BRATANIČ 1954
 FISCHER 1959
 GAITZSCH 1978
 GAUL 1889
 GAUL 1890
 HUNYADY 1942
 HUNYADY 1957
 INTERCISA 1957
 JACOBI 1974
 MRT 1969
 MAROSI 1935
 MÜLLER 1975
 MÜLLER 1976
 MÜLLER 1978
 PAULIK 1976
 SZABÓ 1975
- I. BALASSA, *Az eke és a szántás története Magyarországon*. Budapest 1973.
 É. BÓNIS, *A császárkori edényművesség termékei Pannóniában I. A korai császárkori anyaga*. DissPann Ser. II. 20. 1942.
 B. BRATANIČ, *Nesto o starosi pluga kod Stavena*. Zbornik radova Filozoskog fakulteta. Knjiga 2. (1954) 277—298.
 F. FISCHER, *Der spätlaténezeitliche Depot-Fund von Kappel Kr. Saulgau. Urkunde zur Vor- und Frühgeschichtliche aus Südwürttemberg-Hohenzollern I*. Stuttgart 1959.
 W. GAITZSCH, *Römische Werkzeuge*. Aalen 1978.
 K. GAUL, *Ókori kősi helyreállítása a somodori lelet alapján*. ArchÉrt 9 (1889) 193—205.
 K. GAUL, *Ókori kocsik helyreállítása*. ArchÉrt 10 (1890) 97—126.
 I. HUNYADY, *Die Kelten im Karpatenbecken*. Tafelband. DissPann 18 (1942).
 I. HUNYADY, *Kelták a Kárpát-medencében*. RégFüz 2 (1957).
 M. R. ALFÖLDI, L. BARKÓCZI, J. FITZ, K. SZ. PÓCZY, A. RADNÓTI, Á. SALAMON, K. SÁGI, J. SZILÁGYI, *Intercisa II. (Dunapentele) Gesichte der Stadt in der Römerzeit*. ActaArchHung 36 (1957).
 G. JACOBI, *Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum Manching*. Wiesbaden 1974.
Magyarország Régészeti Topográfiája. 2 (1969).
 A. MAROSI, *A székesfehérvári múzeum római kocsilelete Kálozról*. ArchÉrt 48 (1935) 213—216.
 R. MÜLLER, *Die Datierung der Mittelalterlichen Eisengerätfunde in Ungarn*. ActaArchHung 27 (1957) 59—102.
 R. MÜLLER, *A rákoscsabai és a balatonalmádi vaseszközlelet keltezése*. ArchÉrt 103 (1976) 263—278.
 R. MÜLLER, *Későnépvándorláskori vaseszközlelet Fonyód-Ilona-berekről*. SMK 3 (1978) 5—11.
 J. PAULIK, *Keltké hradisko Pohanska v plaveckom podhradi*. Bratislava 1976.
 M. SZABÓ, *A kelták nyomában Magyarországon*. Budapest 1975.

IRON DEPOT FROM THE ROMAN IMPERIAL PERIOD FROM THE SURROUNDINGS OF DOMBÓVÁR

Summary

The iron objects presented in this paper come from the site of Gunaras-berek lying in the outskirts of Dombóvár. Some of them come from surface gathering, while the remains of an iron depot were discovered using a metal detecting device.

The iron depot was located approximately in the centre of a native settlement which was built on the dried up flood plain of the Kapos river and which extended over an area of around 500×200 meters. One has to reckon with the possibility therefore, that scattered iron objects found in the area — particularly those far from the depot — were not dispersed by later land cultivation activities, but rather belong to the material of the late Iron age settlement. It is also important in dating the find, that during excavations two other settlements were found in the area. One of them is from the late Middle Ages (Fig. 1. sites 1 and 2) while the other comes from the period of the Roman Empire as dated by a samian found there (Fig. 1. sites 1 to 4).

Because that the objects collected at random from the surface reached the museum in a rather mixed manner, it is worth distinguishing between chance finds and material excavated systematically.

1. Objects collected on the surface:

Finds from No. 1 to No. 4 (Fig. 2. 1—4),

Finds from No. 5 to No. 7 (Fig. 3. 1—3),

Finds from No. 50 to No. 51 (Fig. 8. 10—11),

Finds from No. 83 to No. 87 (Fig 1. 1 and Fig.

10. 1—4). Aside from these objects various sherds of late La Tene pottery were found around the settlement as well (Fig. 11. 1—11).

2. All the other metal finds not listed above were found in the iron depot.

Although many accessories of wagons were found in the material of the depot, one may still not call it a wagon find. Such objects make up only a small part of a complete wagon's equipment. The condition of these metal parts even allows us to assume that these were the gathered together usable parts of damaged wagons. (Fig. 4. 2; Fig. 5. 1—4; Fig. 2 to 4; Fig. 7 1—2, 4—5.)

The fragments of a sickle and of a scythe — which were hidden obviously broken — both suggest that this find was a real depot, dominated by iron fragments, damaged objects collected for recycling. In addition, if one accepts the hypothesis that the scattered chance finds may also belong originally to the same depot (with the exception of an apparently late Iron age pick and some obviously Medieval objects) we may suggest a date for the material the period of the Roman Empire.

On the basis of the above mentioned parallels it is even more likely that the depot may contain the valuables of a blacksmith or a merchant in the early Imperial period. As shown by the surface finds of pottery, these iron objects were hidden in the ground within the area of a native settlement of the Imperial period barely influenced at all by the Roman way of life.

A. Gaál

